

Nalogi. Medyczne i kulturowe aspekty uzależnień na przestrzeni dziejów, red. Wojciech Ślusarczyk, Roksana Wilczyńska, Gabriela Frischke, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2018, ss. 256, ryc., mapy.*

We „Wstępie” do omawianego opracowania Redaktorzy (wszyscy związani z bydgoskim ośrodkiem badań nad dziejami medycyny) wskazali na postawione sobie cele. Zbiorowa praca ma stanowić próbę odpowiedzi na pytania: o sposób definiowania na przestrzeni dziejów samych pojęć — „używki” i „nałogu”; o substancje, które można zaliczyć do powodujących nałogi; o sposób postrzegania uzależnionych przez społeczeństwo oraz o grupę osób szczególnie podatnych na wpływ używek (s. 7). Zakres chronologiczny pracy jest bardzo szeroki, obejmuje czasy od wieku IV po współczesność; terytorialny — Polskę, Europę i Amerykę Północną. Tom ma charakter wybitnie interdyscyplinarny. Wśród 24 Autorów znaleźli się — obok historyków — przedstawiciele dyscyplin takich jak: medycyna, farmacja, psychologia, nauki o sztuce, reprezentujący liczne krajowe ośrodki naukowe (Bydgoszcz, Gdańsk, Katowice, Poznań, Toruń, Warszawa, Wrocław, Zielona Góra).

Publikację otwiera artykuł Mieczysława Celestyna Paczkowskiego OFM (*Całkowita prohibicja? Użycie wina i środków odurzających w świetle źródeł monastycznych, IV–VI wiek*, s. 11–29). Autor przedstawił postępującą w chrześcijaństwie świata śródziemnomorskiego ewolucję od całkowitego zakazu spożywania wina do dopuszczania podawania go do mniszych posiłków (Reguła Benedyktyńska) lub używania w celach leczniczych. Konsekwentnie potępiano natomiast nadużywanie trunku. Historii pijaństwa na ziemiach polskich dotyczą kolejne trzy artykuły. Paweł Mateusz Modrzyński (*Pijaństwo i opilstwo jako problem społeczny w ustawodawstwie miast pruskich, XIII–XVI w. Przegląd problematyki*, s. 31–45) przedstawił problem pijaństwa w Prusach Krzyżackich, później Królewskich, czyli w najbardziej zurbanizowanej części Rzeczypospolitej. Prawne rygory dotyczyły głównie niższych warstw społecznych: czeladzi rzemieślniczej, służby domowej. W trosce o powszechny udział wiernych w świątecznych nabożeństwach (zarówno protestanckich, jak i katolickich) wprowadzano też czasowe ograniczenia działalności karczem i szynków. Problematykę pijaństwa w skali całego kraju podjęła Justyna Ewa Białowąs (*Problem opilstwa wśród ludności Polski średniowiecznej*, s. 47–64). Obraz, jaki zarysowała na podstawie wybranej literatury przedmiotu i źródeł, głównie narracyjnych, nadal wymaga uzupełnień. Kwestii pijaństwa w dobie oświecenia dotyka opracowanie Gabrieli Frischke (*Komisja Edukacji Narodowej przeciwko pijaństwu wśród młodzieży*, s. 65–74). Autorka przypominała publicystyczną krytykę nadużywania alkoholu (Stanisław Konarski, Ignacy Krasicki) oraz przepisy KEN regulujące wyżywienie w konwiktach dla „ubogiej szlachty”. Z alkoholi dopuszczały one jedynie „piwo jak najlżejsze”, natomiast preferowały „wodę czystą zdrojową” (s. 71). Krytyka pijaństwa znalazła się także w przygotowanym pod auspicjami KEN *Elementarzu dla szkół parafialnych* (1785).

Pozostałe zgromadzone w tomie artykuły dotyczą innych substancji uzależniających, w tym narkotyków w wieku XIX–XX i współcześnie. O pierwszych zastosowaniach medycznych morfiny, ich korzystnych (krótkoterminowych) i fatalnych (długoterminowych) skutkach napisała Maria Plucińska (*Uzależnienia od morfiny wśród niemieckich weteranów wojennych*

* Od redakcji: Od czasu publikacji tomu minęło już kilka lat, ale zważywszy na poruszoną w nim problematykę zasługuje on na omówienie na łamach „Kwartalnika”.

z czasów Bismarcka na podstawie analizy indywidualnych przypadków spisanych przez Edwarda Levinsteina, s. 83–91). Za tym dziewiętnastowiecznym lekarzem Autorka zrelacjonowała przypadki oficerów, uczestników wojen Prus z Danią, Austrią oraz Francją (lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte XIX w.), leczonych morfiną, następnie zaś popadających w nałóg. Kilka opracowań dotyczy przypadków uzależnienia znanych postaci ze środowisk artystycznych (literaci, malarze): Vincenta van Gogha, Stanisława i Stanisławy Przybyszewskich, Sławomira Mrożka, Charlesa Bukowskiego¹

W omawianym wydawnictwie oczywiście nie znajdujemy — jak to bywa z reguły w podobnych opracowaniach zbiorowych — pełnej odpowiedzi na anonsowane we „Wstępie” kwestie. Prezentowane powyżej artykuły są jednak interesującymi przyczynkami do poznania przeszłości i teraźniejszości uzależnień. Zaslugują na uwagę historyków, w tym szczególnie zainteresowanych problemami zdrowotności i medycyny badaczy kultury materialnej.

Andrzej Klonder

(Warszawa; <https://orcid.org/0000-0002-7542-0929>)

¹ Paweł Maciąg, *Inklinacje niepożądane? Nałóg w życiu Vicenta van Gogha* (s. 171–180); Anna Kowszewicz, *Przegrana walka z nałogiem. Historia życia i twórczości Stanisława i Stanisławy Przybyszewskich* (s. 181–192); Klaudia Renusch, *Alkohol i inne słabości. O uzależnieniach Sławomira Mrożka* (s. 193–209); Stanisław Karl, *„Picie zawsze pomagało”, czyli trwanie w twórczym i alkoholowym upojeniu na przykładzie Charlesa Bukowskiego* (s. 211–220).